

TARBIYA PEDAGOGIKASI XUSUSIYATLARI

Mamatova A.M.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchi

Tayanch so'zlar: tarbiya pedagogikasi, xususiyat va o'ziga xoslik, nazariya va didaktika, tarbiya va ta'lim, tarbiya va amaliyot.

Ключевые слова: педагогика воспитания, особенность и специфика, теория и дидактика, воспитание и образование, воспитание и практика.

Key words: pedagogy of education, peculiarity and specificity, theory and didactics, upbringing and education, upbringing and practice.

Резюме:

Maqolada Tarbiya pedagogikasi fanining xususiyatlari, uning o'ziga xosliklari va ob'ektlari to'g'risida fikr yuritilgan, mazkur masalalar bo'yicha mualliflarning yondashuvlari taqdim etilgan.

Резюме:

В статье рассмотрены особенности науки педагогики воспитания, ее специфика и объекты, представлены подходы авторов по данным вопросам.

Summary:

The article examines the features of the science of pedagogy of education, its specifics and objects, and presents the authors' approaches to these issues.

“O‘zbekiston-2030” strategiyasining ijrosining ta‘minlash jarayonida ta‘lim tizimida amalda bo‘lgan va tarixiy-tajribadan o‘tib kelayotgan fanlarni takomillashtirish masalalari ham muhim o‘rin tutadi[1]. Shu ma‘noda mamlakatimizda fanlar tipologiyasini takomillashtirish va ular vositasida ilm-fan, ta‘lim hamda tarbiya jarayonini amalga oshirish vazifalari dolzarb bo‘lib turibdi. Bu o‘rinda ana shunday masalalardan biri Tarbiya pedagogikasi fanining o‘ziga xos xususiyatlari taxliliga e‘tiboringizni tortamiz.

Tarbiya pedagogikasi – fan sifatida. O‘zbekiston pedagogik ta‘lim va tarbiya tajribasida muayyan fanlarning tipologik takomillashuvi keyingi besh yil davomida muhim hodisa sifatida davom etmoqda. Shu jihatdan Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan pedagogikamiz taraqqiyotida ilk bor Tarbiya o‘quv fani shakllantirilib, amaliyotga joriy etildi[2]. Mazkur tajriba tadriji davomida bugungi kunga kelib yangi Tarbiya pedagogikasi fani idrok etilmoqda. Tarbiya

pedagogikasi yangi fan sifatida quyidagilarni qamrab olishini alohida eslatib o'tish joiz:

- 1) fanning me'yoriy asoslari;
- 2) fanning nazariyasi;
- 3) fanning didaktikasi;
- 4) fanning metodologiyasi.

Mazkur asoslarga binoan bugungi kunda mamlakatimizda Tarbiya pedagogikasi fani tarkib topganligini e'tiroya etish lozim. Shu sababli mazkur asoslarni ilmiy-nazariy va amaliy metodik jihatdan taxlil qilish dolzarb bo'lib turibdi.

Tarbiya pedagogikasi fanining me'yoriy asoslarini uning mazmuni, huquqiy tayanchlari va ilmiy omillari tashkil qiladi. Bu masalalar batafsil taxlil qilinishi natijasida fanning aniq va asoslangan me'yoriy asoslari belgilab olinadi. Mazkur masalalar bo'yicha pedagog olimlar va amaliyotchi o'qituvchilarning yakdil yondashuvlarini shakllantirib olish dolzarb bo'lib turibdi. Bu borada mamlakatimizda "Tarbiya" o'quv fani bo'yicha to'plangan milliy tajribaning yutuqlariga asoslanish bizningcha, maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bu o'rinda eslatib o'tish joizki, tarbiya pedagogikasining nazariyasi, didaktikasi va metodologiyasi masalalari ishlab chiqilishi zaruriyat hisoblanadi.

Tarbiya pedagogikasining o'ziga xos xususiyatlari. Yangi Tarbiya pedagogikasi fani o'ziga xos xususiyatlarga ega hisoblanadi. Buning uchun quyidagilarga e'tibor berish Tarbiya pedagogikasining o'ziga xos xususiyatlarini idrok etish imkonini beradi:

- 1) Yangi O'zbekiston jamiyatida tarbiya g'oyasi;
- 2) tarbiya nazariyasining innovasion va zamonaviy asoslari;
- 3) zamonaviy tarbiya nazariyasining xorijiy tajribalari;
- 4) "Tarbiya ta'limi nazariyasi" masalalari;
- 5) tarbiya ta'limi innovatsiyasi;
- 6) tarbiya ta'limi tajribasi.

Mazkur xususiyatlar Tarbiya pedagogikasining negizini belgilyaydi. Shu sababli ushbu masalalar bo'yicha ham tadqiqot ishlarini yaratish muhim vazifakardan bo'lib turibdi.

Tarbiya pedagogikasining Yangi O'zbekiston jamiyatidagi tarbiya g'oyasi ham yangi tushunchalar ham, yondashuvlar va mazmunga asoslanishi kerak. Unga ko'ra, milliylikdan umuminsoniylik sari g'oyasining qabul qilinishi va bu g'oyaning tarkibi belgilab olinishi kerak.

Tarbiya pedagogikasining tarbiya nazariyasidan innovasion va zamonaviy asoslarni belgilab olish muhimdir. Unga ko'ra, milliy tarbiya g'oyasiga asoslanish

shaxsni milliy qobiq iskanjasida qoldirmasligi yoki umuminsoniy tarbiya g'oyasiga asoslanish shaxsni milliy tarbiya negizlaridan begonalashtirmasligi kerak.

Tarbiya pedagogikasining zamonaviy tarbiya nazariyasidan xorijiy mamlakatlar tajribasi bo'yicha modellashtirilgan fikrlarga kelish maqsadga muvofiq bo'ladi. Unga ko'ra, asosiy e'tibor AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi mamlakatlarning milliy tarbiya vositasida shaxsni umuminsoniy tarbiya qadriyatlariga sadoqat ruhida tarbiyalash bo'yicha tajribalarini o'rganish va uning yutuqlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Tarbiya pedagogikasining muhim xususiyatlaridan biri uning ta'lim nazariyasidir. Unga ko'ra, tarbiya ta'limini amalga oshirish, tarbiyani o'qitish vositasida shaxsda tarkib toptirish va tarbiya ta'limining nazariyadan amaliyotga bog'liqlik mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb bo'lib turibdi. Shu sababli mazkur masala bo'yicha ham yangi tadqiqotlarni yaratish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Tarbiya pedagogikasining muhim xususiyatlaridan biri tarbiya ta'limi asoslaniladigan innovatsiyadir. Unga ko'ra, tarbiya ta'limini amalga oshirish jarayonida o'qitishning yangi innovatsiyalari – raqamli, kompyuterli, axborot-kommunikasion, individual texnik kabi innovasion o'qitish shakllariga asoslanishning mexanizmlarini ishlab chiqish taqozo etiladi. Bunda tarbiya ta'limi nazariyadan amaliyotga yoki amaliyotdan nazariyaga yondashuvlari asosida tashkil qilinishi tarbiya ta'limiga nisbatan butunlay yangi munosabatlar majmuini yuzaga keltirishini eslatib o'tish lozim.

Tarbiya pedagogikasining muhim xususiyatlaridan biri tarbiya ta'limi tajribasidir. Unga ko'ra, mamlakatimizda tarkib topgan tarbiyali o'qitish va ta'lim jarayonida tarbiyalash konteksti, xorijiy mamlakatlarning bevosita individual ta'lim asosida tarbiyani amalga oshirish konteksti tajribalari o'rganilishi, ulardan foydalanishning uyg'un metodikasi ishlab chiqilishi hamda tarbiyalanayotgan shaxsning bilim va fazilatlarini uyg'unligini baholashga erishish omillarini yaratish muhim ahamiyatga egadir.

E'tibor berilsa, Tarbiya pedagogikaning o'ziga xos xususiyatlari nazariy, fundamental va ilmiy-metodik jihatdan tadqiq etilishi bugungi kundagi muhim pedagogik vazifalardan biri bo'lib turibdi. Bunda Tarbiyaning ma'no-mazmuni tubdan o'zgaradi. Unga ko'ra, pedagogik olimlar tomonidan e'tirof etib kelinayotganidek, avval tarbiya, keyin ta'lim tashkil topgan tamoyili ilk rejaga chiqadi[3]. Mazkur tamoyilning mazmuniga ko'ra, insoniyat tamaddunida avvalo tarbiya yuzaga kelgan bo'lib, unda katta yoshlilar tomonidan bolalar yashash, muhit hamda o'zini anglash ko'nikmalariga moslashtirilgan, bu o'ziga

xos tarbiya bo‘lib, u keyinchalik ta‘limning paydo bo‘lishiga asos bo‘lgan. Unda ta‘lim tarbiyaning asoslari va ko‘nikmalarini tarbiyalanuvchilarga tushuntirgan. Mana shu pedagogik tajriba bugungi kunda mamlakatimizda qaytadan tiklanganligini qayd etish lozim. Shu jihatdan bugungi kunda Tarbiya pedagogikasida aynan tarbiyaning ta‘limiy asoslari idrok etilishi va tadqiq etilishi birlamchi vazifalardan hisoblanadi.

O‘tgan asrning o‘rtalaridan boshlab mamlakatimiz ta‘lim tizimida bilim berish ustuvor darajada qabul qilinib, bunda ta‘limning tarbiyadan ustuvorligi o‘z ifodasini topdi. Natijada avval bilim, keyin tarbiya tamoyili kelib chiqdi. Bu o‘z vaqtida ta‘lim jarayonida tarbiyalash, tarbiyaviy tadbirlar vositasida tarbiyalash, individual tarbiyalash konseptlarining paydo bo‘lishiga asos bo‘ldi. Shu ma‘noda bundan keyin Tarbiya pedagogikasi negizida tarbiyadan ta‘limga yondashuvi tarkib topishi idrok etilmoqda. Shu jihatdan tarbiyada ta‘lim, tarbiya vositasida o‘qitish, tarbiyaviy tadbirlarda bilim va ko‘nikmalarga yo‘naltirish, tarbiyalanganlik darajasi asosida bilim va ko‘nikmalarning ko‘rsatkichlarini baholash yondashuvlari ustuvor darajada ifodalanib boradi. Bularning barchasi Tarbiya pedagogikasining o‘ziga xos xususiyatlarini belgilaydi.

Tarbiya pedagogikasining metodologiyasi. Tarbiya pedagogikasi me‘yoriy asoslar, nazariya va didaktik omillar tayanchlariga ega bo‘lgan holda, uning o‘ziga xos metodologiyasi tarkib toptiriladi. Bu metodologiyada quyidagi yondashuvlarning ustuvor bo‘lishi idrok etilmoqda:

- 1) “Maktab-oila bog‘liqligi” metodi;
- 2) “Maktab-mahalla hamkorligi” metodi;
- 3) “Ta‘lim jarayonida tarbiya” metodi;
- 4) “Tarbiya jarayonida ta‘lim” metodi;
- 5) “Tarbiya texnologiyalari” metodi.

Bu metodlar mamlakatimizda Tarbiya pedagogikasining amaliyotga yo‘naltirilgan metodologiyaga asoslanishini ko‘rsatadi. Shu jihatdan tarbiya mazmunining ko‘lami kengayadi va u pedagogik masalalarning birlamchi asosi sifatida qabul qilinadi. Shu ma‘noda mazkur metodlar bo‘yicha yangi ilmiy, nazariy va metodik ishlanmalarni yaratish dolzarb bo‘lib turibdi. Misol uchun, “tarbiya jarayonida ta‘lim” metodiga ko‘ra, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish tadbirlari va ta‘limi jarayonida shaxs tarbiyalanadi. Bunda taryubiya bevosita ta‘limga asos bo‘luvchi vazifani bajaradi. Umuman olganda mazkur metod shaxs tarbiyasidan uning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga o‘tish tadjirini bajaradi.

E‘tibor berilsa, Tarbiya pedagogikasining metodologiyasi nisbatan hozirgi zamon talablari bilan bevosita bog‘liqdir. Shu sababli Pedagogika fanimizda

Tarbiya konseptini qaytadan idrok etish, uning ko‘lamini belgilab olish va shaxsda shakllantiriladigan tarbiyaviy fazilatlarining indikatorlarini ishlab chiqish dolzarb bo‘lib turibdi. Bu borada milliy pedagogik tajriba, xorijiy pedagogik an‘analarning yutuqlari o‘rganilgani holda, masalaga butunlay yangicha yondashish va qo‘yilgan muammolarni zamonaviy talablar asosida innovasion yechimlarini topishga e‘tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Tarbiya pedagogikasi ta‘lim va tarbiya jarayonimiz uchun mutlaqo yangi hodisa emas. Unda faqat tarbiyaning mazmuni, maqsad-muddaolari va vazifalari korreksiyalanib, yondashuvlar yangilanadi va tarbiya konseptining pedagogik ta‘limda ustuvor qo‘yilishi amalga oshiriladi. Shu sababli bunday yondashuv bilan jamiyatimizda tarbiya masalasini butunlay yangilash, uning asoslarini Yangi O‘zbekiston g‘oyalariiga moslashtirish, tarbiya jarayonidagi talab indikatorlarini qayta ko‘rib chiqish, shaxsni erkin tarbiyalashning me‘yorlarini belgilash, shaxs va jamiyat tarbiya extiyojining hozirgi kundagi xolatlarini asoslash taqozo etiladi. Buning uchun mamlakatimiz pedagog olimlari va amaliyotchi pedagoglarning o‘zaro hamkorligi, yakdilligi hamda fundamental yondashuvga asoslanishi hodisasi tarkib toptirilishi kerak. Shunda bugungi kunda kun tartiga qo‘yilayotgan Tarbiya pedagogikasi konseptining asoslari aniq idrok etiladi.

Kezi kelganda shuni ta‘kidlash lozimki, Tarbiya pedagogikasining xorijiy mamlakatlar pedagogik ta‘limotlarida o‘ziga xos ko‘rinish va shakllari uchraydi. Milliy pedagogikamizda ham tarbiyadan ta‘limga borish tajribasi mavjud. Aynan mana shu hodisalarni qiyosiy taxlil qilish, Tarbiya pedagogikasining aniq ob‘yekti va vazifalarini belgilab olish taqozo etiladi.

Shunday qilib jamiyatimizda Tarbiya pedagogikasi ijtimoiy va pedagogik hodisais yangidan idrok etilmoqda. Bu borada amalga oshiriladigan tadqiqot ishlarining mushtaraklashgi hamda yondashuvlarning individualligi muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Buning uchun mamlakatimiz oliy pedagogik ta‘lim muassasalari va ilmiy pedagogik tadqiqot markazlari yagona yondashuv asosida tadqiqot ishlarini amalga oshirishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Mazkur masala bo‘yicha ilmiy, nazariy va metodik tadqiqotlar majmuini yaratish bugunig kundagi eng muhim pedagogik vazifalar sirasiga kiradi.

Adabiyotlar:

1. “O‘zbekiston-2030” strategiyasi // www.ziyonet.uz
2. Jabborova O., Umarova Z. Boshlang‘ich ta‘limda Tarbiya fanini o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2022
3. Bordovskaya N., Rean A. Pedagogika. – Sankt-Peterburg, 2001